

WO2Net

Aan:

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
De heer E. Bruins
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag

Afschrift aan:

Staatssecretaris VWS, dhr. V. Karremens
Vaste Kamercommissie OCW
Vaste Kamercommissie VWS
Vaste Kamercommissie Justitie en Veiligheid

Geachte heer Bruins,

Op 18 februari jl. hebben wij ons tot u gericht met een dringende oproep om WO2 oorlogsarchieven zo snel mogelijk openbaar te maken, zodat deze archieven zonder belemmeringen (online) toegankelijk kunnen worden gemaakt. Enerzijds voor al die nabestaanden van oorlogsgetroffenen die nog steeds zoeken naar antwoorden op prangende vragen. Anderzijds opdat oorlogs- en verzetsmusea en herinneringscentra WO2 de zeer rijke inhoud van deze oorlogsarchieven kunnen gebruiken in hun publiekspresentaties, in hun educatieve werk en in het begeleiden van nabestaanden in hun zoektocht. Dit laatste is van grote waarde omdat hiermee een persoonlijk en indringend perspectief op de oorlog kan worden geboden dat ook huidige generaties aanspreekt.

Voor de meeste oorlogsarchieven geldt nu een beperkte openbaarheid tot 2046. De nu voorliggende wetswijziging van de Archiefwet biedt, in tegenstelling tot ons verzoek, niet de mogelijkheid om deze archieven eerder dan die termijn de status van 'openbaar' te verschaffen. Integendeel; in het conceptwetsvoorstel worden alle archieven waarin bijzondere en/of strafrechtelijke persoonsgegevens voorkomen van mensen die nog in leven kunnen zijn, soms alsnog onder het regime van de beperkte openbaarheid geplaatst – en als het gaat om oorlogsarchieven vallen die bijna per definitie in deze categorie.

Toch zijn wij positief over de wetswijziging die u in consultatie heeft gebracht. Want u maakt hiermee mogelijk dat oorlogsarchieven, ook binnen het regime van beperkte openbaarheid, toegankelijk kunnen worden gemaakt voor de informatiezoekende burger, óók online en fulltext doorzoekbaar, als er sprake is van een zwaarwegend maatschappelijk belang en deze toegankelijkheid is voorzien van passende maatregelen. En dat is buitengewoon belangrijk. Het stelt burgers in het algemeen, en nabestaanden van oorlogsgetroffenen in het bijzonder, in staat om nú - en niet pas in 2046 of nog later - vanuit elke plek op de wereld informatie te kunnen zoeken en vinden die hen in staat stelt meer te weten over en te begrijpen van de oorlogsgeschiedenis (van hun familie). Zij hebben daar niet alleen een groot persoonlijk belang bij, maar daar hebben zij ook recht op in onze optiek. U maakt dit met dit wetsvoorstel mogelijk en daar past ferme steun en waardering voor, die wij hier graag nadrukkelijk uitspreken. Het conceptwetsvoorstel is in onze optiek bovendien gedegen en goed onderbouwd. In de Memorie van Toelichting klinkt de urgentie en het maatschappelijk belang van deze wetswijziging door, die wij van harte onderschrijven.

Na inwerkingtreding van deze wetswijziging zal de archivaris in voorkomende gevallen steeds een afweging moeten maken: wanneer moet het maatschappelijk belang van het bieden van (online) inzage in een (oorlogs)archief prevaleren boven het doen van inbreuk op de privacy van (mogelijk) nog levende personen die daarin voorkomen? De beoordeling daarvan zal altijd helder en transparant moeten worden beargumenteerd, dat is evident. Tegelijkertijd vragen wij bij u – maar na de inwerkingtreding van deze wetswijziging ook bij de archivarissen die deze beoordeling moeten gaan maken – aandacht voor het gegeven dat in de archieven die betrekking hebben op de Tweede Wereldoorlog, zeker de archieven die tot 1960 zijn gevormd, het aandeel nog levende personen op dit moment reeds buitengewoon beperkt is. Voorkomen moet worden dat het recht op privacy van een enkeling, die bovendien openbaarmaking daarvan misschien helemaal niet zo bezwaarlijk vindt, een zeer grote groep van tweede en derde generatie oorlogsgetroffenen disproportioneel benadeelt. Deze onevenredigheid wordt bovendien inde tijd steeds groter.

Met betrekking tot het nu voorliggende wetsvoorstel, waarvan wij het goede en waardevolle hebben benoemd, is er nog wel een belangrijk punt te adresseren dat door ons node gemist wordt. Want hierin zien we nog onvoldoende mogelijkheid voor de archivaris om beperkt openbaar archief dat van grote maatschappelijke betekening is, niet alleen voor archiefonderzoek online toegankelijk te maken, maar ook voor museaal en educatief gebruik. Dit aspect behoeft naar onze inschatting geen wijziging in de voorgestelde aanpassing van artikelen in de Archiefwet zelf, maar wel in de Memorie van Toelichting (MvT) om zo een afdoende juridische grondslag te creëren voor de mogelijkheid om beperkt openbaar archief middels een besluit van de archivaris, ook voor museale en educatieve doeleinden beschikbaar te stellen. Want dat is in het huidige regime van beperkt openbaar materiaal niet mogelijk.

Het verwerken van primaire bronnen uit oorlogsarchieven in publiekspresentaties en educatief werk versterkt de zeggingskracht daarvan enorm. Voorbeelden van wat onze sector met materiaal uit oorlogs(gerelateerde) archieven zou kunnen, maar wat vanwege de beperkte openbaarheid daarvan nu nog niet mogelijk is, treft u aan in de bijlage bij deze brief. Musea en herinneringscentra WO2 zijn bij uitstek geëquipt om dergelijk materiaal op verantwoorde en gepaste wijze in museale en educatieve toepassingen te verwerken, waarbij het voor hen bovendien vaak goed mogelijk is om te voorkomen dat hierbij documenten worden getoond of verwerkt waarin nog (mogelijk) levende personen in voorkomen. Daarbij zij opgemerkt dat zij ook een rol kunnen spelen in het begeleiden van familie in een vaak gevoelige zoektocht.

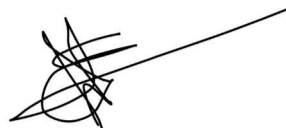
Wij hopen met deze reactie een constructieve bijdrage te hebben geleverd aan het proces om de Archiefwet een beter fundament te laten zijn om archieven met bijzondere en/of strafrechtelijke persoonsgegevens die van grote maatschappelijke waarde zijn, in het publieke domein te brengen.

Voor een nadere toelichting hierop zijn wij uiteraard beschikbaar.

Hoogachtend,

Yvonne van Genugten
voorzitter SMH 40-45

Ellen van der Waerden
directeur WO2Net

Stichting SMH vertegenwoordigt: Airborne Museum Hartenstein, Bevrijdingsmuseum Zeeland, Fries Verzetsmuseum, Herinneringscentrum Kamp Westerbork, Indisch Herinneringscentrum, Joods Cultureel Kwartier (Nationaal Holocaustmuseum, Hollandsche Schouwburg), Museum Rotterdam '40-'45 NU, Nationaal Monument Kamp Amersfoort, Nationaal Monument Kamp Vught, Nationaal Monument Oranjehotel, Nationaal Onderduikmuseum, Verzetsmuseum, Vrijheidsmuseum.

Stichting WO2Net beheert www.oorlogsbronnen.nl en is partner in de digitale platforms www.onsland.nl en www.oorlogvoorderechter.nl. WO2Net beoogt digitale toegankelijkheid van gedigitaliseerde archieven en collecties te bevorderen en publiekbereik met de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog te vergroten, met en via WO2-instellingen.

Bijlage

Praktijkvoorbeelden van beperkingen die musea en herinneringscentra ondervinden door de beperkte openbaarheid van oorlogsarchieven:

Herinneringscentrum Kamp Westerbork:

We krijgen met regelmaat vragen over onderduikers die ergens worden opgepakt. De vraag is dan vaak drieledig: wanneer zijn ze opgepakt, waar werden ze opgepakt en wie heeft ze verraden. Een aantal voorbeelden:

- *Jenny Rosenberg-van Bienen Geboren: 3-7-1873 Antwerpen zat ondergedoken bij mijn overgrootmoeder. Hebben jullie informatie over haar?*
- *Mozes de Jong en Johanna Leon zaten ondergedoken bij de familie Andries Steven Stulp en Iebeltje Jeltema, waar ze in november 1943 zijn vertrokken naar een nieuwe onderduikplek, in Bozum, een dorpje 2 kilometer verder. Daar werden ze in de nacht van 30 november- 1 december 1943 opgepakt. Wanneer zijn ze in kamp Westerbork aangekomen, wie heeft ze verraden?*
- *Bij de familie Stulp zat op hetzelfde moment nog een Joods echtpaar ondergedoken en die kwam volgens een dochter van de familie Stulp uit Amersfoort. Volgens de dochter heetten zij Anton en Tiny. Zij vertrokken waarschijnlijk ook in november 1943 uit hun onderduikplek in Oosterwierum, weten jullie misschien meer?*
- *ik doe onderzoek naar verraden onderduikers, in dit geval over Lion van Straten, geboren in Amsterdam op 24-03-1920. Hij heeft een tweelingbroer Maurits, die op 02-05-1940 ten gevolge van een ongeluk is overleden. Er zijn ook nog twee zussen : Selma en Helena, die beiden zijn vermoord, Selma in Bergen Belsen, Helena in Auschwitz. Ook de beide ouders zijn omgebracht. Hij is op 9 mei 1944 in kamp Westerbork aangekomen en op 3 september 1944 van Westerbork naar Auschwitz gedeporteerd. Vandaar naar Mauthausen, waar hij op 20-02-1945 is omgekomen. Weten jullie meer?*

Dit is slechts een kleine greep uit de mailtjes van de afgelopen maanden, we krijgen minimaal twee tot drie vragen per maand over onderduikers. En we weten dat veel van die namen voorkomen in het CABR-archief...

Verzetsmuseum Amsterdam:

Het CABR-archief zit boordevol informatie over verzetsmensen die nu nauwelijks vindbaar is en - als de toegang tot dit archief niet beter geregeld wordt - slecht vindbaar blijft. Dit geldt bijvoorbeeld voor de communistische verzetsman Jan Brasser (1908-1991) aan wie in het Verzetsmuseum een aparte vitrine in de vaste opstelling is gewijd. Brasser was bij honderden verzetsacties betrokken en moet na de oorlog diverse verklaringen hebben afgelegd in gerechtelijke onderzoeken naar collaborateurs en oorlogsprofiteurs. Anders dan tijdens de oorlog, toen Brasser om begrijpelijke redenen zeer voorzichtig moest zijn met alles wat hij zei of op papier zette, kon hij in deze verklaringen vrijuit en in detail spreken. Deze verklaringen zijn daarom historisch bijzonder waardevol. De dossiers in het CABR-archief zijn echter op dit moment alleen vindbaar op de naam van de verdachte persoon naar wie onderzoek wordt gedaan, niet op de naam van andere personen zoals Jan Brasser die in deze dossiers genoemd worden. De voorgestelde digitale ontsluiting van deze archieven zou het mogelijk hebben gemaakt om ze online volledig fulltext te doorzoeken en zo alle stukken die met Jan Brasser te maken hebben makkelijk te vinden.

Maar nu dit op het laatst is afgeblazen, blijft het zoeken naar een speld in hooiberg en moeten we het doen met de paar bij toeval ontdekte verklaringen van Brasser. Musea als het Verzetsmuseum vertellen de geschiedenis van de oorlog aan de hand van persoonlijke verhalen, gedetailleerde kennis van verzetsacties en individuele lotgevallen is daarbij onontbeerlijk. Het is daarom des te spijtiger als de overvloed aan informatie over verzetsmensen en slachtoffers in het CABR-archief zo moeilijk vindbaar blijft.

Nationaal Monument Kamp Vught:

Een aantal jaren geleden hebben wij in een mooie en succesvolle samenwerking met het NIOD in een crowdsourcing project de kamp-cartotheek van Kamp Vught gedigitaliseerd: ongeveer 28.000 kampkaarten (op een totaal van rond 32.000 gevangenen ooit tijdens de bezetting) zijn zo digitaal toegankelijk en doorzoekbaar gemaakt. Helaas bleek na afronding dat deze digitale cartotheek naar buiten toe verder niet gebruikt en toegepast mag worden vanwege de AVG-wetgeving. Dit is heel jammer want het beperkt ons enorm in onze mogelijkheden om 80 jaar te overbruggen en mensen van nu op een persoonlijk niveau te verbinden met de mensen van toen.

Dit bleek onder meer toen wij in deze tijd ook werkten aan een nieuwe vaste expositie. Wij hadden het idee om in die expositie de bezoekers van nu in een opstelling een aantal persoonlijke kenmerken te laten invoeren (man/vrouw, leeftijd, regio in Nederland waar vandaan afkomstig) en hen op basis daarvan te koppelen aan een gevangene uit Kamp Vught met daar zo nauw mogelijk aan te verbinden kenmerken. Iets wat natuurlijk vooral werkt wanneer liefst alle ingeklopte kampkaarten gebruikt kunnen worden. Daarbij ontstond ook het idee om aan het eind dan ook de kampkaart te tonen van de persoon waaraan je was gekoppeld. Helaas bleek ook dit plan niet mogelijk in de volle omvang zoals wij hadden gewild, door de AVG-wetgeving.

Eind 2019 is onze nieuwe vaste expositie geopend. Uiteindelijk hebben wij de opstelling wel gerealiseerd, maar met nu slechts 250 persoonsbeschrijvingen en mogelijke koppelingen. Bovendien is het niet mogelijk om aan het eind de kampkaart van de betreffende persoon zichtbaar te maken. Let wel: dit is geen online-toepassing, maar een opstelling ter plekke, dus in het Herinneringscentrum.

Indisch Herinneringscentrum:

Het Indisch Herinneringscentrum heeft de gedigitaliseerde passagierslijsten van de naoorlogse migratie vanuit Indonesië naar Nederland ontsloten via de website <https://30dagenopzee.nl>. De passagierslijsten zijn een rijke bron aan informatie voor postkoloniale migranten uit Indonesië.

De website was bedoeld als middel om het familieonderzoek van velen te vergemakkelijken, echter de lijsten mogen niet openbaar gemaakt worden, omdat er ook gegevens op staan van mensen die nog in leven zijn. Het waren vaak hele gezinnen met kinderen die naar Nederland kwamen. Ook staan er soms adressen op of informatie over geloofsgezindheid. Daardoor kan men alleen op locatie bij het kenniscentrum van het Indisch Herinneringscentrum in Den Haag informatie opvragen. Dat is een enorme belemmering voor de mensen die op grote afstand wonen en die vaak al op hoge leeftijd zijn, maar wel op zoek naar die informatie. De lijsten wilden we ook gebruiken bij tentoonstellingen, publieksprogrammering en voor educatie. Ook dat kan niet, waardoor het Indisch Herinneringscentrum erg beperkt wordt in het overbrengen van de verhalen.

Nationaal Holocaustmuseum en Hollandsche Schouwburg, onderdeel van Joods Cultureel Kwartier:

- Bij het bepalen van de vaste opstelling in het Nationaal Holocaustmuseum hebben op educatief vlak concessies moeten doen zoals bijvoorbeeld ten aanzien van de presentatie van transportlijsten.
- De redactie van het digitaal Joods Monument maakt zeer regelmatig gebruik van verschillende oorlogsarchieven die in het Nationaal Archief bewaard worden. Dit om de lotgevallen en levens van slachtoffers te kunnen reconstrueren. Dit onderzoek is zeer tijdsintensief mede door de beperkte openbaarheid van een grootdeel van de archieven. In verband met de lange wachttijd blijven veel vragen liggen.

Nationaal Monument Kamp Amersfoort

Voor de instandhouding van en het vertellen van het verhaal over de geschiedenis van authentieke plekken van collectief leed werkt het contraproductief wanneer archieven beperkt toegankelijk zijn. Na de Tweede Wereldoorlog is er in de pers geen aandacht besteed aan Nederlandse collaborateurs, in tegenstelling tot de Duitse daders, waardoor er nog veel onbekend en onduidelijk is voor, professionele onderzoekers van, herinneringscentra die rechtstreeks in contact staan met nabestaanden van oorlogsgetroffenen en Nederlanders in dienst van de bezetter.